

Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:

ÇAVUŞOĞLU, H. (2020). Divan Şiirinde "Yeğ" Redifli Gazeller ve Bu Gazeller Üzerine Bir Değerlendirme. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24 (1) , 113-143.

Divan Şiirinde "Yeğ" Redifli Gazeller ve Bu Gazeller Üzerine Bir Değerlendirme

Halime ÇAVUŞOĞLU (*)

Öz: Yazılı kullanımlarına Yenisey ve Orhon Yazıtlar'ından itibaren rastladığımız "yeğ" kelimesi, kullanıldığı cümleye iki şeyi karşılaştırma, iki şeyden birini diğerine tercih etme ve bir unsuru diğerinden üstün tutma anlamlarını kazandıran bir kelimedir. Bu kelime, divan şiirinde redif olarak kullanılmış olan pek çok kelime gibi gazellerde redif olarak kullanılmıştır. Divanlarda yapılan taramalar neticesinde 30 tane divanda "yeğ" redifli 51 gazel tespit edilmiştir. Bu tarama yapılırken çalışmaya, sadece "yeğ" kelimesiyle yapılan redifler değil "yeğ" kelimesini içinde barındıran kelime gruplarının oluşturduğu rediflerin bulunduğu gazeller de dahil edilmiştir. Tespit edilen gazeller ışığında da divan şairinin tercihleri ve üstün tuttuklarına yönelik çıkarımlarda bulunulmuştur. Bu çıkarımlar, divan şairinin ve kendisiyle bir bütün olan divan edebiyatı âşığının ruh halini yansıtmakta diğer taraftan da divan şiirinin değerler sistemini belirlememize yardımcı olmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle "yeğ" kelimesinin anlamı ve kullanımına dair tespitlere yer verilecek akabinde yapılan araştırmalar sonucunda tespit edilen gazellere yönelik veriler, tablo halinde sunularak belirlenen başlıklar altında beyitler ışığında değerlendirilmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yeğ, redif, gazel, tercih, karşılaştırma.

Ghazals With "Yeğ" Redif in Divan Poetry and An Evaluation On These Ghazals

Abstract: The word "yeğ", which we have seen since the Yenisey and Orhon Inscriptions, is a word that gives the meanings of comparing two things, preferring one of the two things to the other and keeping one element superior to the other to the sentence in which it is used. This word was used as redif in ghazals like many words which were used as redif in divan poetry. As a result of our research, a total of 51 ghazals containing the word "yeğ" in divan poetry were determined. In this study, not only redifs made with the word "yeğ", but also ghazals including word groups that contain the word "yeğ" were included. Inferences about the preferences and superiority of divan poet were made in light of the determined ghazals. These inferences reflect the mood of the divan poet and the lover of the divan literature as a whole and help us determine the system of values of divan poetry. In this direction, firstly the determinations related to the meaning and usage of the word "yeğ" will be included and the data for the ghazals determined as a result of the researches will be presented in a table and the evaluations will be made in light of couplets under the determined headings.

Keywords: Yeğ, redif, ghazal, preference, comparison.

Makale Geliş Tarihi: 20.01.2020

Makale Kabul Tarihi: 13.03.2020

I.Giriş

Divan edebiyatının en çok rağbet gösterilen nazım şekli olan gazellerde redif, "şiirde ses ve anlamın odak noktası" (Macit, 2005: 83) olarak değerlendirilmekte Cem Dilçin

*) Dr. Öğr. Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (e-posta:cavusogluhalime@erzurum.edu.tr) ORCID ID. <https://orcid.org/0000-0001-8717-5679>

Bu makale araştırma ve yayın etiğine uygun hazırlanmıştır iThenticate® intihal incelemesinden geçirilmiştir.

tarafından da divan şiirinin "en başta gelen çağrışım ögesi" (2011: 254) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu doğrultuda redif, şiire yek-ahenk özelliği kazandıran bir unsur olarak da değerlendirilmektedir. "Vezin ve kafiye/redif gazellerde şekil mükemmelliğinin bel kemiği gibidir. Şairler, divan tertiplerken her harften kafiyeli şiir yazmaya dikkat etmişler; bu arada anlatıma güç katmak, ahenk ve konu birliği sağlamak için redif kullanmaya özen göstermişlerdir" (Yeniterzi, 2005: 2). Gazellerde, ahengi ve konu birliğini sağlayan pek çok redif kullanılmıştır. Karşılaştırma ile beraber bir tercih ve üstünlük anlamı taşıyan "yeğ" kelimesiyle oluşturulmuş redifler de bunlardan bir tanesidir ve divan şiirinde pek çok şair tarafından kullanılmıştır. Bu noktada "yeğ" kelimesinin anlamına ve kullanımına bakmak, metne kattığı anlamı kavrayabilmek için yerinde olacaktır.

TDK Güncel Türkçe Sözlük'te "Bir şeyi öbürüne göre daha iyi, üstün veya önemli saymak, yeğ tutmak, tercih etmek"¹ şeklinde tanımlanan yeğ kelimesi, Cem Dilçin tarafından "[yeg, yiy] 1. Daha iyi, üstün. 2. Kuvvetli, baskın" (2009: 257a) şeklinde tanımlanır. Sir Gerard Clauson'un Etimoloji Sözlüğü'nde kelimeye "(bir şeyden) daha iyi" (1972: 909b) anlamı verilmiştir. Kaynakta sözcüğün genellikle ablatif ekiyle beraber kullanıldığı belirtilmiş, ilk dönem metinlerinde karşılaştırma maksadıyla kullanılmasına karşın bazen de sözcüğün (en iyi) anlamında çevrildiği ifade edilmiştir.

"Yeğ" kelimesi Yenisey Yazıtları'nda "daha iyi" anlamıyla şu şekilde kullanılmıştır: "yeg on [bil]ge sanun bitidim totok beg arki yeri (İyi on bilge? general (ile?) yazdım Totok Bey'in ? yeri)" (Aydın, 2015: 72). "elin <...>0/uln çınız bar <...> ns tike bertimiz kiş[i]de yeg tiker biz (Yurdun <...> güçlü olduğunuz (için) dikiverdik. Kişiler içinde (en) iyi (biz) dikeriz.)" (Aydın, 2015: 117-118). Kelime Orhon Yazıtları'nda da "daha iyi" anlamıyla kullanılmıştır: "bun[ça yerke teği y]orıt[dım öt]üken y[ış]da yeg i[di yok er]miş (Bunca yere kadar asker sevk ettim. Ötüken (ormanlı) Dağları'ndan daha iyisi asla yok imiş.)" (Aydın, 2012: 72). "ilk kırgıka sü[lese]r yeg ermiş tedim (ilk önce Kırgızlara sefer etsek daha iyi olacak dedim.)" (Aydın, 2012: 113). Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü'nde ise kelime için "1. İyi, daha iyi; 2. Tercihen, yeğ görüp; 3. Çiğ, ham, olmamış" (Caferoğlu, 2015: 295) karşılıklarına yer verilmiştir. Dîvânü Lugat-it-Türk'te ise kelime "Daha iyidir (hayr) anlamına gelen ilgeç. Yalnızca bir karşılaştırma söz konusuysa kullanılır. bu at anda yeg: Bu at, şundan daha iyidir [hayırlıdır]" (Bozkurt, 2012: 621) kullanımıyla geçmektedir.

Karşılaştırma anlamı içerisinde üstünlük ve tercih anlamlarını barındıran "yeğ" kelimesi divan edebiyatında bu anlamları destekler şekilde bazen tek bazen de başka kelimelerle yan yana gelerek redif olarak kullanılmıştır. Yaptığımız çalışmada 100 divan taranmış, bunların içerisinde 30 tane divanda sadece "yeğ" kelimesiyle ve bu kelimeyi içinde bulunduran kelime gruplarıyla oluşturulmuş rediflere sahip 51 gazel tespit edilmiştir. Bu gazellerde kullanılan redifler şu şekildedir: [-den] yeğ (yeg, yig), yeğdir (yegdür, yigdür), ola didüm dahi yeg, olmamuz yegdür, olmadan yegdür, olsa yig, ola

¹ bkz. <https://sozluk.gov.tr>

didüm dahi yeg, avratdan it yig. Açıklamaya ilişkin ayrıntılı bilgi Tablo I'de verilmiş ve alıntılanan beyitlere ilişkin kaynaklar da dipnotlarda zikredilmiştir:

Tablo I. Yeğ Redifli Gazeller.

Şair	Gazelin İlk Beyti	Gazel No	Beyit Sayısı
Adlî ²	'Arak belürse ruyunda gül-âb-ı terden yeg Halâveti lebünün şehd ile şekerden yeg	62	5
Ahmet Paşa ³	Kamerden hey'et-i ruhsârı yığdır Şekerden şerbet-i güftârı yığdır	37	5
Bâkî ⁴	Dil-i mahzûna vuslatdan firâk-ı dil-rübâ yigdür Cihânda yâr-i hâdisden kadîmî âşinâ yigdür	186	6
Bâkî	Bir safâ-bahş kanı câm-ı musaffâdan yig Bir tarab-sâz mı var sâgar-ı sahbâdan yig	261	5
Bâkî	Şarâb-ı dil-güşâ olmaz o la'-i cân-fezâdan yig Müferrih hab bulunmaz hâl-i rûy-ı dil-rübâdan yig	271	7
Behiştî ⁵	Benüm vuslat şebinden rûzgâr-ı fırsatım yegdür Ki fûrkat havfi çekmekden ümid-i vuslatım yegdür	120	5
Behiştî	Dehânun goncadan haddün gül-i sir-âbdan yegdür Enâr-ı gabgabun bîhden lebün 'unnâbdan yegdür	140	5
Behiştî	Bî-bekâ vuslatdan ise hecr-i bî-pâyân yeg Çünkü bigâne melekden âşinâ şeytân yeg	265	5
Beyânî ⁶	Harâb olmak gönül ma'mûr u âbâd olmadan yegdür Hazîn olmak hemîşe hurrem ü şâd olmadan yegdür	251	5
Beyânî	Dili zülfüne bend etmek perişân olmadan yegdür Mukayyed olmak efkâr-ıla pûyân olmadan yegdür	252	7
Edirneli Nazmî ⁷	Bulınmaz bir güzel sultân-ı hüsn olmaga senden yeg Dahi bir 'âşık olmaz şâh-ı 'aşk olmaga benden yeg	3534	7

² Yavuz Bayram, *Adlî Divânı (Divân-ı Sultan Bâyezîd-i Sâni)*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59923,adli-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 03.11.2019.

³ Ali Nihat Tarlan, *Ahmet Paşa Divanı*, Akçağ, Ankara 1992.

⁴ Sabahattin Küçük, *Bâkî Divânı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10596,bakidivanisabahattinkucukpdf.pdf?0> erişim tarihi: 03.11.2019.

⁵ Yaşar Aydemir, *Behiştî Divanı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56445,ramazan-behisti-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 01.11.2019.

⁶ Fatih Başpınar, *Beyânî [ö. 1075/1664-5] Divân İnceleme-Metin*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10598,beyani-apdf.pdf?0> erişim tarihi: 02.11.2019.

⁷ Sibel Üst, *Edirneli Nazmî Divânı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57766,edirneli-nazmi-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 02.11.2019.

Edirmeli Nazmî	Dile eglence olmaz bâdeden yeg Anunla bir nigâr-ı sâdeden yeg	3583	5
Edirmeli Nazmî	Ne bir cânân var ol cânâneden yeg Ne 'âşık ana ben dîvâneden yeg	3584	5
Edirmeli Şevkî ⁸	Bahs-i 'ilmîden eyâ hâce sükûnet yegdür Kuru gavgâdan ise sana sükûnet yegdür	25	8
Edirmeli Şevkî	Bana ey dost kapun itine 'izzet yegdür Kiçiden uluya her vech ile hürmet yegdür	26	4
Fasîh Ahmed Dede ⁹	Varup bir tekyede her gice mihmân olmamız yegdür Çerâg-âsâ gönül her bezme süzân olmamız yegdür	105	5
Fasîhî ¹⁰	Cihânun 'işret ü zevk ü safâsından cefâ yegdür Zamânın agniyâ-yı lânalarından gedâ yegdür	145	5
Fuzûlî ¹¹	Dâğ-i hicrân ile yanmaktan ciğer kan olsa yeğ Mülk-i dil gam menzili olunca vîrân olsa yeğ	153	6
Gelibolulu Mustafa Ali ¹²	Gül-i handân-ı gülşenden dil-i nâ-şâdumuz yegdür Çemen bülbüllerinden nâle vü feryâdumuz yegdür	303	5
Hakîkî ¹³	Cihânda bî-vefâ 'avratdan it yig Edebsüz bî-hayâ 'avratdan it yig	360	8
Hayâlî ¹⁴	Deme meyhânedâ hûra sakın bint-i inebden yeg Ne vardır zâhidâ Beytül'-Harâm içre edebden yeg	33	5
Hayâlî	Ne var âlemde ey zâhid bugün ayş ü tarabdan yeg Bana bir künc-i meyhâne gelir şehr-i Halebden yeg	42	5
Helâkî ¹⁵	'Âlem-i vasl u safâdan gam u fûrkat yegdür Bîm-i hicrândan ümîd-i dem-i vuslat yegdür	33	5

⁸ Tuba Işınsoy Durmuş-Rıdvan Canım, *Edirneli Şevkî Dîvânı*,

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59035,sevki-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 02.11.2019.

⁹ Mustafa Çıpan, *Fasîh Divanı İnceleme-Tenkidli Metin*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2003.

¹⁰ Halûk Gökâl, *Fasîhî Divanı (İnceleme-Metin)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana 2001.

¹¹ Kenan Akyüz vd., *Fuzûlî Divanı*, Akçağ, Ankara 1997.

¹² İ. Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Ali Dîvânı*,

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 02.11.2019.

¹³ Erdoğan Boz, *Hakîkî Dîvânı Karşılaştırmalı Metin*,

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55749,hakiki-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 04.11.2019.

¹⁴ Ali Nihad Tarlan, *Hayâlî Bey Dîvânı*, Burhaneddin Erenler Matbaası, İstanbul 1945.

¹⁵ Mehmed Çavuşoğlu, *Helâkî Divanı Tenkidli Basım*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1982.

İshâk Çelebi ¹⁶	Şâdi-i vasl u ferahdan gam u mihnet yegdür Yadlardan bana yârân ile sohbet yegdür	72	8
İshâk Çelebi	Yüzün gülden lebün mülden boyun serv-i çemenden yeğ Cihân bâğında kim vardur gel insâf eyle senden yeğ	146	5
Kavsi ¹⁷	Eşk-i deryâ-dil benüm gönümde pinhân olsa yeg Genc-i gövher menzili her çend vîrân olsa yeg	281	7
Kütahyalı Rahîmî ¹⁸	Bana hecründe gam vaslunla şâdân olmadan yegdür Dili bîmâr-ı hoş-derdünle dermân olmadan yegdür	50	5
Kütahyalı Rahîmî	Kapunda pister-i dîbâ gerekmez hâk-i der yegdür Seg-i küyun sıfâli cândan ey pür-hüner yegdür	83	7
Mu'îdî ¹⁹	Zahirüm gerçi yok Allâh yigdür Kamudan ol yüce dergâh yigdür	135	5
Muhibbî ²⁰	Dimişlerdür egerçi rûz rûşendür 'Arab'dan yig Tazaaru' itmege âşık olur mı ana şebden yig	1702 ²¹	5
Muhibbî	Nigârâ gülşen-i hüsnün bana bâğ-ı iremden yig Nazardan gel dirig itme cemâlün yok keremden yig	1737	5
Muhibbî	Gurûr-ıla bakup dime ki yokdur kimse benden yig Bakarsan bu cihân halkı olupdur cümle senden yig	1741	5
Muhibbî	Görenler dîde-i eşküm didi mâ-ı inebden yig İşiden nâle feryâdum dahı 'iys ü tarabdan yig	1753	6
Muhibbî	Siyeh zülfün gelür cânâ bana mülk-i Arab'dan yig Degüldür şekker-i Mısıri şehâ şol şehd-i lebden yig	1860	7
Muhibbî	Boyun serv ü yüzün gülden tenün berg-i semenden yig Bu vech ile cihân içre bulunmaz kimse senden yig	1872	5
Nâbî ²²	İdüb def'-i keder sâgarla mesrûr olmamız yegdür Harâbât içre lây-ı meyle ma'mûr olmamız yegdür	77	7

¹⁶ Mehmed Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri, *Üsküblü İshâk Çelebi Divan (Tenkidli Basım)*, İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi, İstanbul 1989.

¹⁷ Farhad Rahimi, *Kavsi Divan'ının Dil İncelemesi (Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Sözlük)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.

¹⁸ Ahmet Mermer, *Kütahyalı Rahîmî ve Dîvânı*, Sahaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2004.

¹⁹ Gülçin Tarıbuyurdu, *Kalkandelenli Mu'îdî Dîvânı*,
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59883,kalkandelenli-mu39idi-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 04.11.2019.

²⁰ Kemal Yavuz-Orhan Yavuz, *Muhibbî Dîvânı*, C. 1, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2016.

²¹ Bu gazel, divanın 1788. gazeli ile birkaç farklılık dışında aynıdır.

²² Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Divanı*, C. 1, Akçağ, Ankara 2011.

Necati Bey ²³	Didiler dost sana yâr ola didüm daha yeğ Münis ü hem-dem ü dil-dâr ola didüm daha yeğ	309	6
Nev'î ²⁴	Senün mahzûnun olmak bana şâdân olmadan yegdür Gamunla ağlamak illerle handân olmadan yegdür	133	5
Ravzî ²⁵	Gam-ı fûrkat bana vuslatda şâdân olmadan yegdür Ki zirâ ehl-i 'ışka girye handân olmadan yegdür	218	5
Ravzî	Tabîbüm dilde derdün derde dermân olmadan yegdür Gam-ı la'lün benüm yanumda Lokmân olmadan yegdür	219	5
Ravzî	Gam-ı 'ışkun bana her lahza şâdân olmadan yegdür Cefâ sengiyle gönüm yap ki vîrân olmadan yegdür	220	7
Rezmî ²⁶	Hezârân âşnâ dîrîneden bir nev-cevân yegdür Güzeşte zevki anmakdan yeni yârân bu ân yegdür	99	5
Rezmî	Bu gülzârün gülinden bana bir gonca-dehen yegdür Bahârün bûy-ı hoş-bûyından ise sîm-ten yegdür	129	5
Sehâbî ²⁷	Lebüdür gonce-i handân-ı gül-zâr-ı cinândan yeg Hîrâmân kâmetün serv-i revân-ı bâğ-ı cândan yeg	211	5
Sehâbî	Bana sensüz gelür endüh u gam 'ayş u tarabdan yeg Ciger hûn-âbesin nûş eylemek âb-ı 'inebden yeg	215	7
Süheylî ²⁸	Hâne-i dil tîşe-i cevri ile vîrân olsa yig 'İşkun olmayan gönül hâk ile yeksân olsa yig	174	5
Şâhî ²⁹	Dehânun gonce-i gülden boyun serv-i revândan yig Saçun reyhân u sünbülden yüzün berg-i semenden yig	83	5
Tâcîzâde Cafer Çelebi ³⁰	Derd ü hasretle cihândan bana rihlet yegdür Ki vatandan sanemâ 'âşika gurbet yegdür	64	9

²³ Ozan Yılmaz, *Necâtî Bey Divânı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2015.

²⁴ Mertol Tulum-M. Ali Tanyeri, *Nev'î Divan (Tenkidli Basım)*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1977.

²⁵ Yaşar Aydemir, *Ravzî Divanı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56190,ravzi-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 03.11.2019.

²⁶ Mehmet Gürbüz, *Rezmi Divanı (inceleme-metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 2005.

²⁷ Cemal Bayak, *Sehâbî Divânı İnceleme-Metin*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55746,sehabi-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 02.11.2019.

²⁸ M. Esat Harmancı, *Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethudâ Divânı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55750,suheyli-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 03.11.2019.

²⁹ Filiz Kılıç, *Şâhî Divânı*, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59394,sahi-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 02.11.2019.

³⁰ İsmail E. Erünsal, *Tâcîzâde Ca'fer Çelebi Divânı*, ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59332,taci-zade-cafer-celebi-divanipdf.pdf?0 erişim tarihi: 05. 11.2019.

Tırsî ³¹	Burûtından rakîbün yel gibi dür olmamız yeğdür Vücûda nef'i var çıksun da mesrûr olmamız yeğdür	62	8
Tırsî	Gice akkâm-ı meş'al-keşle yârân olmamız yeğdür Şerâr-ı nârdan gâhice süzân olmamız yeğdür	63	5
Yakînî ³²	Bana der-mândelik kapunda derbân olmadan yigdür Lebün yâdına ölmek vâsıl-ı cân olmadan yigdür	58	8

Bir şeye veya bir kişiye duyulan aşırı sevgi, bağlılık olarak tanımlanan aşk, divan şiiri muhtevasının temelini teşkil etmektedir. Kurnaz, "Aşk ve muhabbet hüviyeti herkesçe bilinmeyen gizemli ve aşkın güçtür. Kişinin iradesini aşan, "aşkın" bir güç" (2010: 450) olarak aşkı değerlendirirken aşkın, aşka düşen kişi için vaz geçilmez ve karşı konulmaz bir duygu olduğunu vurgular ve bunu ancak aşka düşenin anlayabileceğini ifade eder. Bu herkesçe bilinmeyen gizemli güç aslında âşığı, yaşamayanın anlam veremeyeceği davranışlar yapmaya, hatta herkesçe olumsuz görülebilecek tercihlerde bulunmaya sevk eder. Ama aşk, aklın baştan gitmesi hadisesi ve bir sarhoşluk halidir. Bu noktada değerlendirildiğinde yaptıklarından dolayı melamet hırkası giymiş olan âşığın, üstün gördüğü tercih ettiği unsurlar da içindeki aşk ateşinin sonucu olarak farklılaşmaktadır. Çalışmamızda ele alacağımız "yeğ" redifli gazeller de öncelikli olarak âşığın tercihlerini yani üstün tuttuklarını göstermesi bakımından önemlidir. Divan şiirinde âşığın neleri nelere yeğlediği gazellerden hareketle şu şekilde tespit edilmiştir:

A. Hüzün Mutluluğa Yeğlenmesi

"Yeğ" redifli gazelerde hüznün mutluluğa, gamın sevince yeğlendiği görülmektedir. Divan şiirinde âşık, mutlu olmayı değil âşk yolunda gam çekerek bu yolda olgunlaşmayı ve ilerlemeyi amaçlamaktadır.

Senün mahzûnun olmak bana şâdân olmadan yegdür

Gamunla ağlamak illerle handân olmadan yegdür (Nev'î D, 133/1)

(Senin uğruna hüzünlenmek benim için mutlu olmaktan yeğdir. Senin gamınla ağlamak başkalarıyla gülmekten yeğdir.)

Ruhunçün hâr-ı hicrânunla bülbül gibi zâr olmak

Bana ey gonca leb gül gibi handân olmadan yigdür (Yakînî D, 58/3)

(Ey gonca dudak, yanağın için ayrılık dikeniyile bülbül gibi inlemek, gül gibi şen olmaktan daha iyidir.)

Harâb olmak gönül ma'mûr u âbâd olmadan yegdür

³¹Kadriye Yılmaz, *İbrahim Tırsî ve Divanı İnceleme-Tenkidli Metin*

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55911,ibrahim-tirsi-ve-divanipdf.pdf?0>

erişim tarihi:

05.11.2019.

³² Ömer Zülfe, *Yakînî [ö. 1568]: Dîvân Tenkitli Metin-Tetik-Dizin*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2004.

Hazîn olmak hemîşe hurrem ü şâd olmadan yegdür (Beyânî D, 251/1)

(Ey gönül, harap olmak, bayındır ve bakımlı olmaktan iyidir. Hüzünlü olmak her zaman mutlu ve şen olmaktan yeğdir.) Gönül bir ülke ise aşk sultanının gelmesiyle harap olmuştur. Ama âşık bu durumdan memnun hatta bu durumu tercih eder noktadadır.

Bana sensüz gelür endûh u gam 'ayş u tarabdan yeg

Ciger hûn-âbesin nûş eylemek âb-ı 'inebden yeg (Sehâbî D, 215/1)

(Bana sensiz gam ve keder yiyip içip eğlenmekten daha iyi gelir. Cigerimin kanlı suyunu içmek, üzüm suyunu içmekten daha iyi gelir.) Sevgilinin olmadığı yerde âşğın tek dostu vardır o da sevgilinin âşğına vermiş olduğu gam ve keder. Âşık bunu, bütün eğlencelere yeğlemektedir. Yine Sehâbî, aynı gazelinin 5. beytinde gamı şu şekilde üstünlemektedir:

Esîr-i 'ışka zindân-ı gamunla nâr-ı âhıdur

Sevâd-ı mülk-i Şâm u sancak-ı mîr-i Haleb'den yeg (Sehâbî D, 215/5)

(Aşk esirine gam zindanında çıkarmış olduğu ahlarının ateşi, Şam diyarının köylerinden ve Halep reisinin sancağından daha iyi gelir.) Burada ah mazmunu kullanılmıştır ve âşğın ayrılık gecesinde tek yoldaşı olan ahı ile zamanın en mamur memleketleri olan Halep ve Şam arasında bir karşılaştırma yapılmıştır. Ahın dumanı, zindan, esir, sevad (karanlık, siyah anlamı düşünüldüğünde), şâm (akşam anlamı düşünüldüğünde) kelimeleri ile âşğın içinde bulunduğu sıkıntılı durum, siyah ve karanlık çağrışımı ile perçinlenmiştir.

Hayâlî ise gamı ile o kadar mutludur ki bunun ifşa olmasını istememektedir:

Duhân-ı âhımı ifşâ eder rûzum budur sûzum

Buna hemreng olur bir kimse yok hecrinde şebden yeg (Hayâlî D, 42/4)

(Gündüzüm ahımın dumanını ifşa eder, benim yangınım budur. Ayrılığında ahımla aynı olan şey, geceden başka bir şey olamaz.) Beyitte zıt unsurlar olan gece ve gündüz kavramları üzerinden gidilerek âşğın aslında ayrılık zamanında geceyi tercih ettiği ifade edilmiştir. Âşık dert ile çıkardığı ahı ve gamıyla mutludur. Gece karanlığında âşğın ahının dumanı belli olmaz hatta geceleyin gökyüzünü kaplayan o karanlığın nedeni âşğın ahının dumanıdır. Âşğın sıkıntısı, kederi geceleyin artar. Aynı zamanda gece yalnızlığı da temsil eder. Gündüzün kargaşasından gecenin sessizliğine dalan âşık, sadece aşkıyla başbaşadır ve ayıplanma derdi yoktur. Bu noktada aşkının halk arasında ifşa olmasını da istememektedir.

Sırrımı rûsvâlîğim fâş etmeden âlemlere

Zâr cismim eşk gird-âbında pinhân olsa yeğ (Fuzûlî D, 153/4)

(Rûsvâlîğim, sırrımı alemlere yaymadan zayıf bedenim, gözyaşı girdabında gizlense daha iyidir.) Fuzûlî de bu beytinde sırrının ifşa olmasındansa yok olmayı tercih etmektedir. Burada sır, rûsva, fâş etmek ifadeleri ile Mecnun'a bir göndermede bulunulmuştur. Mecnun akli başından gidip çöllere düşünce Leyla'ya olan aşkı da ifşa

etmişti. Böylece halk arasında tanınmış ve aşktan anlamayanlar tarafından kınanmıştı. Beyitte sır kelimesi ile aşk kastedilmektedir. Cisim, beden âşığın maddî yönünü karşılamaktadır. Âşık sevgili uğruna döktüğü gözyaşı girdabında maddeden sıyrılmayı, maddeyi yok etmeyi istemektedir.

Cihânda müstedâm olsun komaz bir dem beni tenhâ

Anunla eğlenür gönlüm bana olmaya gamdan yig (Muhibbî D, 1737/4)

(Gam, beni bir an bile yalnız bırakmaz cihanda daim olsun. Gönlüm onunla eğlenir, benim için gamdan üstün bir şey yoktur.) Bu beyitte de gam, âşığın can yoldaşı olarak gösterilmiş onun devamlılığı için niyazda bulunulmuştur.

Muhibbî, bir başka gazelinde de bu minvalde bir söylemde bulunmuştur:

Katumda bir nefes gitmez komaz bir dem beni hâlî

Bulunmaz gam gibi mahrem cihânda yok hüzünden yig (Muhibbî D, 1741/3)

(Gam, katımdan bir an bile gitmez ve beni bir an boş bırakmaz. Gam gibi bir dost bulunmaz, cihanda hüzünden daha üstün bir şey de yoktur.)

Hem vuslat yerine ayrılığı hem de mutluluk yerine hüznü seçen bir şair de Ravzî'dir:

Gam-ı fûrkat bana vuslatda şâdân olmadan yegdür

Ki zirâ ehl-i 'ışka girye handân olmadan yegdür (Ravzî D, 218/1)

(Ayrılık gamı benim için vuslatta mutlu olmaktan iyidir. Zirâ aşk ehline ağlamak, gülmekten daha iyidir.) Şair, beyitte aşk ehli için bir genelleme yaparak aşk ehlinin bir nevi gam ehli olduğunu ifade etmektedir.

B. Kulluğun Sultanlığa Yeğlenmesi

Divan şiirinde âşığın sultan olması söz konusu değildir. Aksine gönül mülkünün sultanı sevgilidir, âşık ise her şeyi sultana bağlı bir kuldur. Âşık için en büyük mutluluk, sevgiliye yakın olmak onun kapısının kulu ve kölesi olmaktır. Bu noktada âşık, örnek beyitlerde de görülebileceği gibi sultanlığa talip olmamakta hatta perişanlığa ve mecnunluğa seve seve razı olmaktadır.

Cihânun 'izz ü câhın böyle iz'ân eyledüm ben kim

İşigünde kul olmak dehre sultân olmadan yegdür (Nev'î D, 133/2)

(Dünyanın yüksek mevki ve mertebelerini şöyle anlarım ki sevgilinin eşiğinde kul olmak, dünyaya sultan olmaktan daha iyidir.)

Diyen Nev'î aynı gazelinin 3. ve 4. beyitlerinde yine sultanlık yerine perişanlığı tercih etmektedir:

Düşüp kûy-ı hârâbat içre sûfi kâse-lîs olmak

Serîr-i devlete fagfûr u hakan olmadan yegdür (Nev'î D, 133/3)

(Ey sūfi, meyhaneye düşüp çanak yalayıcısı olmak, bir devletin başına geçip hükümdar olmaktan daha iyidir.)

Cihân-ı bî-sebâtun ragmına devr itdürüp câmı

İçüp lâ-ya'kıl olmak şâh-ı devrân olmadan yegdür (Nev'î D, 133/4)

(Kararsız dünyanın inadına şarap kadehini döndürüp içerek sarhoş olmak, devrin şahı olmaktan daha iyidir.)

Sevgilinin eşğini dünyaya sultan olmaya yeğleyen bir başka şair de Beyânî'dir:

Beyânî âsitân-ı yârda kemter gedâ olmak

Serir-i saltanatda şâh-ı zî-şân olmadan yegdür (Beyânî D, 252/7)

(Beyânî, sevgilinin eşğinde hakir bir fakir olmak, saltanatın başında anlı şanlı bir padişah olmaktan yeğdir.) Asitan kelimesinin manası dergâh ve himmet umulan yer olarak düşünüldüğünde âşık, şeyhinden veya sevgilisinden bu mekânda himmet ummakta bu uğurda kanlı gözyaşları dökmekte ve yeri geldiğinde sevgilinin ayağının toprağını şifa niyetine gözüne sürme etmeye, ayağının toprağına yüz sürmeye niyetlenmektedir. Âşık, bu uğurda dünya sultanlığını tercih etmek bir yana dursun canını bile seve seve feda etmeye razıdır.

Şehâbî de sevgilinin eşğinin âşık için önemini şu beyitle dile getirmektedir:

Şehâ der-gâhını takbîl iden hayl-i selâtnün

Başında âsitânun ferşidür tâc-ı keyândan yeg (Şehâbî D, 211/4)

(Ey şâhim, senin dergâhını öpen sultanlar zümresinin başında, asitanının döşemesi hükümdar tacından daha iyidir.) Burada tercihten çok bir karşılaştırma yapan şair, sevgilinin eşğini sultanların başındaki taçtan daha değerli olduğunu söylemekte sultanların dahi o sevgilinin eşğini öptüğünü ifade etmektedir.

Senün olsun saâdetle azîzüm mülket-i dünyâ

Bana kapunda kulluk Mısra sultân olmadan yegdür (Rahîmî D, 50/3)

(Azizim dünya mülkü mutlulukla senin olsun. Benim için kapında kul olmak, Mısır'a sultan olmaktan daha iyidir.)

Bir başka gazelinde Rahîmî bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Ayagun toprağı hakkı mürassa tâca reşküm yok

Elünden başuma yara iren seng ü meder yegdür (Rahîmî D, 83/4)

(Ayağın toprağının hakkı için mücevherden taca bir kıskançlığım yok. Elinden başıma eren taş ve kerpiç bu taçtan daha üstündür.)

Sevgilinin eşğinin sultanlığa tercih edildiği iki farklı beyit de Ravzî'ye aittir:

Bir ednâ çâkerünle hem-ser olmak âsitânunda

Efendi pâdişâh-ı mülk-i 'Osmân olmadan yegdür (Ravzî D, 219/4)

(Efendi, bir alçak kulunla eşiğinde arkadaş olmak, Osmanlı ülkesine padişah olmaktan daha iyidir.)

Kapunda serverâ ednâdan ednâ bir gedâ olmak

Mehâbetle Kırım iklimine hân olmadan yegdür (Ravzî D, 220/6)

(Ey server, kapında alçaktan daha alçak olmak, muhabbetle Kırım ülkesine han olmaktan daha iyidir.)

Aynı doğrultuda bir başka beyit de Yakînî'ye aittir:

Cihânda mâlik olmak vaslına bir Yûsuf-ı hüsnün

'Azîz-i âlem olup Mısır'a sultân olmadan yigdür (Yakînî D, 58/2)

(Dünyada bir Yusuf yüzünün güzelliğinin vaslına sahip olmak, dünyanın azizi olup Mısır'a sultan olmaktan daha iyidir.) Bu beyitte, sevgili sultanlığa tercih edilirken Yusuf kıssasına da telmih yapılmıştır.

Devletüm yog ise sen cân ile ben sag olayın

'Âlemün saltanatından bana sıhhat yegdür (İshâk Çelebi D, 72/2)

(Devletim yok ise sen can ile ben sağ olayım. Âlemin saltanatından benim için sıhat daha iyidir.) Beyitte saltanattan sıhat üstün tutulmuş ve âşığın sıhatli olması da can tabirinin karşılığı olan sevgiliye bağlanmıştır.

C. Ayrılığın Vuslata; Ölümün Yaşama Yeğlenmesi

Divan şiirinde ayrılık içinde olan âşık vuslat arzular. Aşığın çektiği bütün sıkıntılar, vuslat içindir. "Hicranın sonunda vuslat vardır. Tabî vuslatın sonu da hicrândır" (Pala, 2014: 476). Çünkü vuslata ermek ayrılığın korkusunu da beraberinde getirir. Kurnaz, bu duruma şöyle bir açıklama getirmektedir: "Vuslat, 'Şeb-i Arûs'taki, gerdek gecesindeki kavuşmadır. Tasavvufî mecaz da bu anlam üzerinden gerçekleşir. Vuslat 1'leşmektir. 2 iken, 1 olmaktır ... Şiirde anlatılan genellikle aşkın ayrılık hâlidir. Çünkü vuslatın şiiri olmaz, vuslathaneden ifşaat olmaz, teşhir olmaz, canlı yayın hiç olmaz. Vuslat, sözün bittiği noktadır" (Kurnaz, 2010: 459). Ayrılık da aşk yolunun yolcusu için bir olgunlaşma vasıtası ise bu durumda âşık, ayrılığı vuslata tercih edecektir:

Dil-i mahzûna vuslatdan firâk-ı dil-rübâ yigdür

Cihânda yâr-i hâdisden kadîmî âşinâ yigdür (Bâkî D, 186/1)

(O gönül alan sevgilinin ayrılığı hüznü gönle vuslattan daha iyidir. Dünyada yeni sevgiliden eski tanıdık sevgili daha iyidir.)

Ayrılığın vuslata tercih edildiği bir başka beyit de Nâbî'ye aittir:

Hilâl eyler vücûd-ı âşıkı kurb-ı visâl ey dil

O mihr-i hüsnden mânend-i meh dûr olmamız yegdür (Nâbî D, 77/4)

(Ey gönül, kavuşmaya olan yakınlık âşığın vücudunu hilale çevirir. O güzelliğin güneşinden ay gibi uzak olmamız daha iyidir.) Beyitte gönlüne seslenen âşık, tek amacı olan vuslata yaklaştıkça tekrar ayrılmanın hüznüyle vücudunun hilâle döndüğünü ifade ederken bu durumda olmaktansa o güneş gibi parlak sevgiliden ayrı olmanın daha iyi olacağını dile getirmektedir. Beytin ikinci mısrasında ayın, hilal evresindeyken güneşten uzaklaşması hadisesine de bir göndermede bulunularak hüsn-i talil yapılmış, sevgiliye kavuşma ve ayrılma ile ay ve güneşin birbirine yaklaşp uzaklaşması arasında bir ilgi kurulmuştur.

Âşığı asıl korkutan vuslatın bitecek olmasıdır. Behiştî "yeg" redifli gazelinde bu durumu şöyle dile getirmektedir:

Bî-bekâ vuslatdan ise hecr-i bî-pâyân yeg

Çünkü bigâne melekten âşinâ şeytân yeg (Behiştî D, 265/5)

(Sonu olan vuslattan sonsuz ayrılık iyidir. Çünkü yabancı melekten tanıdık şeytan daha iyidir.) Beyitte müretteb leff ü neşr (bî-bekâ vuslat-bigâne melek; hecr-i bî-pâyân-âşinâ şeytan) ile şairin yeğledikleri paralel bir şekilde verilmiştir. Vuslat, melek ile hecr, şeytan ile mısralarda karşılanırken aslında vuslatın olumlu hecrin olumsuz olduğu belirtilmiştir. Burada asıl durum, bu kavramların tamlayanları olan bî-bekâ, bî-payan, bigâne ve âşinâ kelimelerindedir. Bu tamlayanlar ile olumlu bilinen kavramlar olumsuz gösterilmiş ve beklenenin dışında bir anlam yakalanmıştır. Âşığın istemediği şey, sonu olan bir vuslat ve kendisine kayıtsız olan kendisini görmezden gelen bir sevgilidir.

Derd ü hasretle cihândan bana rihlet yegdür

Ki vatandan sanemâ 'âşıkâ gurbet yegdür (Tâcîzâde Ca'fer Çelebi D, 64/1)

(Ey put gibi güzel sevgili! Benim için derd ve hasret çektiğim cihandan ise ölüm daha iyidir. Öyle ki âşığa vatandan gurbet daha iyi gelir.) Âşık burada yaşam yerine ölümü; vatan yerine gurbeti tercih etmektedir. Ayrıca leff ü neşr sanatı ile de mısralar arasında bir paralellik oluşturularak anlam kuvvetlendirilmektedir.

Yârî ağyâr ile görmek âşıkâ düşvâr olur

Böyle görmekten esir-i derd-i hicrân olsa yeğ (Fuzûlî D, 153/2)

(Sevgiliyi başkaları ile görmek âşığa zor gelir. Onu böyle görmektense ayrılığın derdine esir olsa daha iyidir.) Bu beyitte de şair, sevgiliyi başkaları ile görmektense ayrılık derdinin esiri olmayı yeğlemektedir. Ağyar, masiva olarak düşünüldüğünde âşığa zor gelen hakiki sevgili ile beraber gönülde kesrete de yer verilmesidir. Âşık bunun olmasındansa sevgilinin ayrılığı ile perişan olmayı tercih etmektedir. Tarlan, bu konuda şöyle bir açıklama getirmektedir: "Yârî, hakiki sevgiliyi ondan başkaları ile kesret güzelleri ile bir arada görmek âşıkâ güçtür. Yani gönlün mecaza, kesrete kayması, ondan başkalarına da meyletmesi âşıkâ güçtür" (2013: 391).

Muhibbî kapuna varsa getürür cân u ten tuhfe

Kabûl it yok-durur bir özge nesne cân u tenden yig (Muhibbî D, 1741/5)

(Muhibbî, kapına varsa can ve tenini sana hediye olarak getirir. Kabul et, can ve tenden üstün bir varlık yoktur.) Âşığın sevgilisi uğruna verebileceği, harcayabileceği tek varlığı can ve bedendir. Kişi için çok değerli olan bu varlık, âşık için sevgili uğruna seve seve verilebilecek, kolayca vazgeçilebilecek bir metadır.

Ölümü yeğleyen bir başka şair de Üsküblü İshâk Çelebi'dir:

Çeküp pîrâhenüm çâk-i girîbân itdüğüm bu kim

Bu mürde cisme hakkâ pîrehen olmaz kefenden yeğ (İshâk Çelebi D, 146/4)

(Gömleğimi çekip parçalamaktan maksadım budur ki bu ölü cisme gerçekten kefenden daha iyi bir gömlek olmaz.) Beyitte âşık, sevgili uğruna tek varlığı olan canını vermek istemektedir. Âşık, "mürde cism" ifadesiyle de bedenî olarak zaten ölü olduğunu ifade etmektedir.

D. Derdın Devaya Yeğlenmesi

Necâtî'ye ait müracaa gazel örneği olan "ola didüm daha yeg" redifli gazelde aşk hastası olan âşığa, aşk yolunun çileli ve meşakkatli bir yol olduğundan bahsedilmiş, derdinin dermanı olmadığından haber verilmiştir. Fakat âşık, derdi devaya; hastalığı şifaya yeğlemiştir.

Didiler 'ışk eri bîmâr ola didüm daha hoş

Didiler derd ile nâçâr ola didüm daha yeg (Necâtî D, 309/3)

(Aşk eri hasta olur, dediler; bu daha hoş, dedim. Derdiyle çaresiz olur (durdine çare bulunmaz), dediler; bu daha iyidir dedim.)

Mahabbet lezzetin idrâk iden mihnetden incinmez

Gelür derdün dil-i bîmâr-ı 'uşşâka devâdan yig (Bâkî D, 271/2)

(Mahabbet lezzetini anlayan sıkıntıdan incinmez. Âşıkların hasta gönüllerine, derdin devadan daha iyi gelir.)

Tabîbüm dilde derdün derde dermân olmadan yegdür

Gam-ı la'lün benüm yanumda Lokmân olmadan yegdür (Ravzî D, 219/1)

(Tabibim gönülde senin derdin, derde derman olmaktan daha iyidir. La'linin gamı, benim yanımda Lokman olmaktan daha iyidir.) Sevgiliye tabip diye seslenen şair, derdinin dermanının sevgilide olduğunu ifade etmektedir. Öyle ki sevgilinin la'l taşına benzeyen dudakları hekimliğin üstadı olarak bilinen Lokman'dan bile üstün tutulmaktadır.

'Îlâcı iy gönül âb-ı revândur çünkü sevdânun

Devâ-yı ışk için derd ile giryân olmamız yegdür (Fasîh Ahmed Dede D, 105/4)

(Ey gönül, sevdanın ilacı akarsudur (gözyaşdır). Aşk derdinin devası için derd ile ağlamamız yeğdir.) Beyitte âşığın aşk derdiyle akarsuya dönen gözyaşlarından bahsedilirken, bunun aslında onun derdinin devası olduğuna değinilir. Aşığın gözyaşı, iç ateşini söndürür az da olsa onu ferahlatır. Şair burada gönlüne seslenirken derdinin gönlünde olduğunu da belirtir. Gönlü kebab olan âşığın tek ilacı onu serinletecek olan gözyaşı sularıdır. Âşık derdinin devası için burada normal bir ilacı tercih etmez, çünkü soyut olan aşk derdinin somut bir ilaçla dindirilmesi söz konusu değildir. Aslında bu bir döngüdür. Âşığın gönlü yandıkça ağlayacak, ağladıkça da derdi artacaktır.

Eşk-i deryâ-dil benim gönlümde pinhân olsa yeg

Genc-i gövher menzili her çend vîrân olsa yeg (Kavsî D, 281/1)

(Gözyaşlarım, benim gönlümde gizlense daha iyidir. Zira hazine her zaman viranede olmalıdır.) Viraneye benzetilen gönlün içerisinde saklanan aşk, bir hazineye benzetilir. Hazineler, viranelerde olur ve saklanır. Bu beyitte de şair, derdini ifşa etmekten yana değildir.

E. Kanaatin Aç Gözlülüğe; Yokluğun Varlığa; Mananın Maddeye Yeğlenmesi

"Tutumlu, gönlü zengin ve tok gözlü olma, hırslı ve aç gözlü olmama" (Uludağ, 2012: 206) şeklinde tanımlanan kanaat, Hak yolunda ilerlemede önemli bir merteye olarak bilinmektedir. "Aza kanaat ederek halka muhtaç olmayan kimse, sadece Allah'a muhtaç olduğunun şuuruyla O'na teveccüh ederek seyrü sulûkta emin adımlarla yürüyecek ve vuslata doğru yol alacaktır. Kanaat anlayışının hâkim olmadığı kimse ise daima vuslata ve kurbiyete mani olan engellerle karşılaşacak ve gerçek kulluğun zevkine erişemeyecektir. Kanaat, kula kul olmaktan kurtararak erdemli bir hayat yaşamayı sağlayan ve Allah'a kul olma yolunu açan önemli bir haslettir" (Gökcan, 2018: 97). Divan şiirinde Kaf Dağı'nda tek başına yaşaması, kimseye minnet etmemesi hasebiyle Anka ile birlikte de kullanılan kanaat, divan şairinin aç gözlülüğe ve bununla beraber hırsla tercih ettiği bir unsur olmuştur.

Kanâ'at eylemek bezm-i felekde bir dilim nâna

Dem-â-dem zîr-i bâr-ı menn ü dúnân olmadan yegdür (Beyânî D, 252/3)

(Felek bezminde bir dilim ekmeğe kanaat eylemek, her zaman helva yükü altında kalmaktan iyidir.) Bolluktansa kanaati tercih eden şair aynı gazelinin 4. beytinde ise

Ferâğat eyleyüp kâr-ı cihândan nâ-murâd olmak

Varup rû-mâl-i dergâh-ı le'imân olmadan yegdür (Beyânî D, 252/4)

(Dünyanın kârından feragat edip murat almamak, alçakların dergâhına yüz sürmekten daha iyidir.) düşüncesine yer vererek asıl maksadının dünya nimetleri olmadığını vurgulamıştır.

Dâmen-i dil olmaga hâr-ı ta'allukdan halâs

Gam beyâbânında Mecnûn gibi 'üryân olsa yig (Süheylî D, 174/2)

(Gönül eteği dünya dikeninden halas olmak için gam çölünde Mecnun gibi çıplak olsa iyidir.)

Beyitte âşığın fakr halinde bulunması dünya ile ilişkisini kesmesi anlatılmaktadır. Dünya nimetlerini bir dikene benzeten şair, bunlardan arınmayı istemektedir. Beyitte hem ismi geçen Mecnun'a hem de üzerinde dünya nimetlerinden iğne bulunduğu için dördüncü kat gökte kalan Hz. isa'ya göndermede bulunularak telmih yapılmıştır.

Gedâ-yı kûy-ı fakr olmak sana 'âlemde ey Ravzî

Gözün aç pâdişâh-ı mülk-i 'Osmân olmadan yegdür (Ravzî D, 218/5)

(Ey Ravzî, gözünü aç! Yoksulluk köyünün dilencisi olmak, Osmanlı ülkesinin padişahı olmaktan daha iyidir.) Beyitte dilencilik padişahlığa yeğlenmiş fakr kelimesi ile maddi yokluk değil manevî yokluk kastedilmiştir. Fakr, "Dünya alakalarından, yani Allah'tan başkalarından kesilmek" (Şimşek, 2017: 114); "Dervişlik, sâlikin hiçbir şeye malik ve sahip olmadığı, her şeyin gerçek malik ve sahibinin Allah olduğunun şuurunda olması" (Uludağ, 2012: 131) şeklinde tanımlanmaktadır. Burada maddeden sıyrılma ve fena bulma hadiselerine göndermede bulunulmakta ve "gözün aç" ifadesi ile de bu doğrultuda bir uyarı yapılmaktadır.

Ravzî bir başka beytinde de bu durumu şöyle dile getirmektedir:

Şarâb-ı fakr ile mest-i harâb olmak müdâm ey dil

Gam-ı esrâr-ı dünyâ ile hayrân olmadan yegdür (Ravzî D, 219/5)

(Ey gönül, fakr şarabı ile devamlı harap bir sarhoş olmak, dünya sırlarının gamı ile sarhoş olmaktan yeğdir.)

Ferâmûş eyleyel'den dehr-i dúnun kâr u bârını

Harâbât ehli içre pâdişehden hürmetüm yegdür (Behiştî D, 120/2)

(Alçak dünyanın işini gücünü unuttuğumdan beri meyhane ehli içinde padişahın daha iyi hürmetim vardır.) Harabat tasavvufi mecaz olarak meyhane kelimesinin yerine kullanılır. Harâbât, "İlâhî aşkın sunulduğu tekke, dergah ve hankah" (Üstüner, 2014: 256). "Gönül. Beşeri vücudu ve bedeni tahrip etme, maddi mevcudiyetten fânî olma. Nefsani arzuları tahrip, süfli duyguları imha, hayvani eğilimleri harap etmek; kötü huyları yıkmak. Allah'ın kahrîyet tecellisi karşısında mahv ve fânî olmak" (Uludağ, 2012: 158). şeklinde tanımlanırken harabâtî olarak geçen harâbât ehli ise harap olmuş, meyhane veya tekke ehli olarak anlandırılabilir. Harâbât ehli düvevî isteklerden uzaklaşmış aşk sarhoşu olarak değerlendirildiğinde bu kişiler için madde olarak değerlendirilebilecek olan sultanlık, makam-mevki, şan-şöhret gibi kavramların önemli olması beklenemez. Beyitte de şiirimizde 'alçak dünya' olarak değerlendirilen dünyanın nimetlerinden uzaklaşması, şairin manevi alemde değerinin artmasına vesile olmuş; aciz bir kul iken sultandan bile kıymetli tutulmasına neden olmuştur.

Kaynaklarda "... en önemli vasfı istigna sahibi olmasıdır... Kayıt tanımayan, eli açık, tok gözlü, müstağni, serâzât, rindmeşrep bir şair..." (Kurnaz, 2012: 32) ifadeleriyle

tanıtılan Hayâlî Bey ise 33. gazelinde meyhaneyi Beytü'l-Haram'a benzetmiş, meyhanenin kadehlerini de altın ve gümüşten daha üstün tutmuştur:

Deme meyhânede hûra sakın bint-i inebden yeg

Ne vardır zâhidâ Beytü'l-Harâm içre edebden yeg (Hayâlî D, 33/1)

(Ey Zâhid! Sakın meyhanede güzele şaraptan daha iyi deme. Zira Beytü'l-Harâm'da edebden daha üstün bir şey yoktur.)

Sunaldan câm-ı teklîfi harâbât ehline âşık

Sifâl-i künc ü meyhâne gelir sîm ü zehebden yeg (Hayâlî D, 33/2)

(Âşık, harabat ehline teklif kadehini sunduğundan beri meyhane çanakları, gümüş ve altından daha iyi gelir.) Aşkı tadan âşığa, meyhanede sunulan aşk şarabı altın ve gümüşten daha iyi gelir. "İçki çanağı olarak bir kanaat sembolü" (Pala, 2014: 404) olan sifal, beyitte de bu anlamını çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır. Yine Hayâlî,

Ne var âlemde ey zâhid bugün ayş ü tarabdan yeg

Bana bir künc-i meyhâne gelir şehri-i Halebden yeg (Hayâlî D, 42/1)

(Ey zahid! Âlemde bugün eğelenceden daha iyi ne vardır? Bana meyhane köşesi Halep şehrinde daha iyi gelir.) beytiyle Osmanlı'nın ticaret merkezlerinden biri olan Halep şehri ile meyhane köşesini karşılaştırmış ve meyhaneyi üstün tutmuştur. Rind bir yaratılışa sahip olan şair, harabeyi bayındır bir şehre tercih etmektedir.

Bâkî ise meyhane hizmetçiliğini sultanlığa şu şekilde tercih etmektedir:

Bâkiyâ meykedenün ehl-i hârâbat içre

Hidmet-i hâk-i deri devlet-i Dârâdan yig (Bâkî D, 261/5)

(Ey Bâkî! Harabat ehli içerisinde meyhanenin kapı toprağının hizmeti Dara'nın devletinden daha üstündür.) İran'ın hükümdarlarından olan Dârâ Şehname'nin de kahramanlarındandır. Şan ve şöret sahibi Dârâ'dan üstün tutulan şey, meyhanenin kapı toprağının süpürücülüğüdür. Hayatı boyunca makam ve mevki için mücadele etmiş olan Bâkî, burada kendisine seslenerek, sultanlık yerine hizmetçiliği tercih etmeyi öğütlemiştir.

Bâkî, bir diğer "yig" redifli gazelinde de kendisine bu doğrultuda bir telkinde bulunmuştur:

Umûrun Hakka tevîz it tevekkül eyle ey Bakî

Ki cây-ı ilticâ olmaz cenâb-ı Kibriyâdan yig (Bâkî D, 271/7)

(Ey Bâkî! İşlerini Allah'a bırak ve ona tevekkül eyle. Yüce Allah'tan daha üstün bir sığınma yeri yoktur.) Tevekkül "Kalbin Hakk'a itimadı. Vesvese, endişe ve rızık kaygısı halini yok edip insanı huzura ve rahata kavuşturan Mevlâ'ya güven hali" (Uludağ, 2012: 357) olarak tanımlanmaktadır. Bâkî de kurtuluşu Hakk'a tevekküle bağlamaktadır.

Gerek ehl-i gınâ olsun gerek erbâb-ı istignâ

Revâk-ı çâr-tâkından harâb-âbâdumuz yegdür (Gelibolulu Mustafa Âlî D, 303/3)

(İster zengin olsun ister gönlü tok, kanaatkâr olsun. Yüksek sütunlu saraylardan bizim viranemiz yeğdir.) Diğer beyitlerde olduğu gibi şair, viraneyi gösterişli saraylara tercih etmekte, böylece gönül ehli için madde değil mananın kıymetini vurgulamaktadır.

Hezârân mâl mülkünden cihânun

Kişiye bir dil-i âgâh yigdür (Mu'îdî D, 135/2)

(İnsana, cihanın binlerce mal ve mülkündense uyanık bir gönül daha iyi gelir.) Mal ve mülke tercih edilen dil-i âgâh, gaflette olmayan bir kalptir. Mal, mülk kişiyi Hak yolundan alıkoyan maddelerdir. Kalp gözü açık olan kişi, bunların geçici bir heves olduğunu bilir. Uludağ, âgâh maddesi için şu aktarımı yapmaktadır: "Hakkın tecellisi nâgâh gelir; ama dil-i âgâha gelir" (2012: 25). Yani uyanık kalpler, Hakk'ın tecelligâhı olabilir. Şair de beytinde bu duruma dikkat çekmektedir.

Felekden tekye-i 'âlemde olmam hil'at u devlet

Bana cömerd-i nâdân atlasından bir 'abâ yegdür (Fasihî D, 145/2)

(Alem tekkesinde felekten hilat ve devlet istemem. Benim için cahil cömerdin atlas kumaşından, aba daha iyidir.) Şair burada devlet, hilat ve atlas kumaş yerine aba kumaşı yeğlemektedir. Derviş hırkası anlamına gelen aba, sade ve gösterişsiz bir kumaşken atlas, parlak ve gösterişli bir kumaştır. Özellikle atlas kelimesi ile cahil cömert ifadesi bir arada kullanılarak aslında cahilin cömerdi yerine bilgili bir dervişin yeğleneceği ifade edilmektedir.

İnkilâb-ı dehrden âgâh olan 'ârif bilür

Teht ü tâcından cahânun bend ü zindân olsa yeg (Kavsî D, 281/5)

(Dünyanın değişip döndüğünden haberdar olan arif bilir ki dünyanın taht ve tacından kulluk ve zindan daha iyidir.)

Su gibi yüz yire sür çekme gel âteş gibi baş

Bâd-ı rif'atden ise hâk-i mezellet yegdür (Helâkî D, 33/4)

(Su gibi yere yüz sür, gel ateş gibi baş çekme. Yücelik rüzgârından, alçalma toprağı daha iyidir.) Beyitte anasır-ı erbaaya gönderme yapılmıştır. Burada su ve toprak yüceltilmiş, ateş ve hava ise istenmeyen unsurlar olarak gösterilmiştir. Aslında tercih edilmeyen unsurlar baş çekmek, rif'at gibi olumlu kelimelerle ifade edilirken yüceltilen ifadeler yere yüz sürmek, mezellet gibi olumsuz görülebilecek kavramlarla bütünleştirilmiştir. Tasavvufta, "Sûfiler nefsin dört mertebesini dört unsura benzetirler. Nefs-i emmâre ateşe, nefs-i levvâme havaya, nefs-i mülhime suya, nefs-i mutmainne toprağı benzetilir" (Uludağ, 2012: 40-41) şeklinde açıklanan anasır-ı erbaa beyitte de bu ifadelere karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır. Yine aynı gazelinde şair,

Bezm-i kesret nene yarar be Helâkî yürü var
'Âlem-i vahdeti elden koma vahdet yegdür (Helâkî D, 33/5)

(Helâkî, kesret meclisi neyine yarar var git. Vahdet âlemini elden bırakma ki vahdet üstün olandır.) kesret ve vahdeti karşılaştırmış, kişiye maddeden kurtulmayı ve asıl varlık olan Allah'a kavuşmayı, onunla bir olmayı telkin etmiştir. Kesret yani çokluk âlemi aslında vahdetin ortaya çıkış şeklidir. Vahdet-i vücûd anlayışına göre evrende tek varlık vardır, o da Allah'tır. Beyitte kesretten vahdete ulaşma, kesrette vahdeti bulabilme, istenen ve tercih edilen bir durum olarak gösterilmiştir.

Nakşî ko âyîne-i kalbûme sûret verigör

Nakşdansa bana âyinede sûret yegdür (Edirneli Şevkî D, 25/3)

(Süsü, zineti bir tarafa bırak kalp aynasına şekil ver. Bu aynada bana nakıştansa suret iyi gelir.) Beyitte kalp aynaya benzetilmiş ve Hakk'ın tecelli noktası olarak değerlendirilmiştir. "Tasavvufta her şey zıddı ile kaim olduğu için Vücut-ı Mutlak'ın zıddı olan adem-i mutlak bir ayna olarak düşünülür. Adem-i mutlak müstakil bir mevcudiyete sahip olmayıp aynada görülen bir hayal gibidir. Aynada akseden eşya bir gölgeden ibarettir. Allah bir an tecelli etmemeği murad etse bütün mümkinât ve mezâhir ortadan kalkar. Nitekim Allah insanı bir ayna olarak yaratmış. Onda zatının güzelliğini seyr eder" (Pala, 2014: 47). Gönül aynasına akseden gölgeler bir kenara bırakılmalı, insan masivadan arınmalıdır. Suret, tasavvufta "İnsan-ı kâmil. Allah insanı kendi suretinde yarattığından, kâmil insan Hakk'ın suretidir; çünkü Hak, bütün isim ve sıfatlarıyla en mükemmel biçimde onda tecelli etmiştir" (Uludağ, 2012: 324) olarak tanımlanır. Beyitte de insanın varlığın altındaki sırrı, asıl güzelliği sezmesi, görüntülere takılıp kalmaya yeğleniyor.

F. Rindin Zahide; Aşkın Akla Yeğlenmesi

Divan şiirinde sürekli desteklenen, yanında bulunan rind ve bunun karşısında kınanan kimi zaman alay edilen zahid tipleri edebi metinlere sıkça konu olmuştur. "... rind, eski şiirimizde dünya işine ve varlığına önem vermeyen, ahiret çıkarı gözetmeyen, aşk ve zevk yolunda yürümeği yeğ tutan, gösterişsiz, tasasız gönül eridir. ... Divan şairinin rindin ağzından çıktığı, kafa tuttuğu kimi zaman vaiz, molla, sufi dediği zahid ise eski edebiyatımızda katı şeriat kurallarının, değişmez sayılan inançların ve her türlü toplumsal baskıların savunucusu ve uygulayıcısı olarak tanıtılır" (Mengi, 2010: 264). Edirneli Nazmî'nin yeg redifli gazelinde rind ile zahid karşılaştırması şöyle yapılmaktadır:

Kosun mey-hâne küncin rinde zâhid

Ki cây olmaz ana seccâdeden yeg (Nazmî D, 3583/5)

(Zahid meyhane köşesini rinde bıraksın; çünkü ona seccadeden daha üstün bir yer olmaz.) Beyitte kinayeli bir dille zahidin katı kurallarına göndermede bulunulmuş, gönül eri olarak bilinen rind ise sürekli beraber zikredildiği meyhane ile birlikte anılmıştır. Rind, gönül ehli bir derviş olarak düşünüldüğünde meyhane onu olgunlaştıracak olan bir dergâhtır.

Zahid'in eleştirildiği bir başka "yeg" redifli beyit de şöyledir:

Her ne var ise 'ibâdet sana 'ışk olsun bana

Zâhid îmânsuz 'amelden sâdece îmân yeg (Behiştî D, 265/2)

(Zahid, ibadet olarak her ne var ise senin, aşk ise benim olsun. İmansız amelden, sadece iman daha iyidir.) Burada rind, ismi zikredilmese de aşk ve ibadetin karşılaştırılması ile rind ve zahide bir göndermede bulunulduğu açıktır. Şair, imansız yani gösteriş için amel etmektense sadece imanın daha üstün olduğunu vurgulamaktadır.

Riyâ ile olan zühdi n'idersin

Derûn-ı dilden iren âh yigdür (Mu'îdî D, 135/3)

(Riya ile olan takvadan ne çıkar. Gönülden çekilen bir ah, bu takvadan yeğdir.) Bu beyitte de riya ile yapılan ibadetten aşk ateşiyle çekilen ah üstün tutulmuştur.

Yeg imiş çünkü riyâ ile 'amelden niyyet

Hacca varmakdan işigünde ikâmet yegdür (İshâk Çelebi D, 72/5)

(İbadete niyet etmek, riya ile ibadet etmekten yeğ imiş. Sevgilinin eşliğinde ikamet etmek, hacca gitmekten daha iyidir.) Riya ile yapılan amele karşın hulus-i kalp ile niyet etmek, sevgilinin eşliğinde beklemek, beyitte yeğlenen bir davranış olmuştur.

Senün cem'iyet-i mescidde irşâdundan ey vâ'iz

Bizüm mey-hanede 'ışk ehlini ifsâdumuz yegdür (Gelibolulu Mustafa Âlî D, 303/2)

(Ey vaiz, mescitte senin toplumu aydınlatmandansa bizim meyhanede aşk ehlini fesada uğratmamız daha iyidir.) Beyit, vaiz, kaba sofu, molla olarak da anılan zahid ile aşk ehli olarak anılan rindin karşılaştırmasının bir örneğidir. Şair, zıt unsurlar üzerine kurduğu beyitte zahidin halka dar çerçeveden, basmakalıp verdiği öğütlerden bahsederken onun sadece görünüşte insanları aydınlattığına değinir. Rind ise gönül ehlidir ve aşk ehlinin en büyük dostudur. Burada ifsad ile aşk ehlinin kalıplarını yıkarak maddeden uzaklaşması anlatılmaktadır.

Zahid, aklın temsilcisi olarak bilinir. İnsandaki düşünme ve kavrama gücü olarak bilinen akıl, divan şiirinde aşkın karşısında yer alır. Aşk gelince akıl baştan gider. Âşıklık bir sarhoşluk halidir ve bu da aklın başta olmadığı bir durumdur. Aşkın akla tercih edildiği divan şiirinde de aklın temsilcisi olduğu için zahid, eleştiri oklarını üzerinde toplar. Tasavvufta da akıl ve aşk çatışma halindedir. Akıl algılayabildikleri noktasında sınırlı, aşk ise sınırsızdır. Madde aleminde insanları yönlendiren akıl, mana aleminde insana yol gösteremez. Aşkın akla tercih edildiği bir beyit şu şekildedir:

'İşkî elden koyayın dime sakın 'akla uyup

'Akl u dânişden ise âdeme devlet yegdür (Tâcîzâde Ca'fer Çelebi D, 64/7)

(Akla uyup sakın aşkı elden bırakma. İnsana akıl ve ilimdense devlet iyi gelir.) Beyitte insan için en büyük devletin aşk olduğu vurgulanmıştır.

Bâkî ise aşksız olmaktansa müptela olmayı yeğlemektedir:

Dilâ bir nev-cevânı sev vefası olsun olmasun

Cihânda 'aşksuz olmakdan ise mübtelâ yigdür (Bâkî D, 186/4)

(Ey gönül, vefası olsa da olmasa da bir genç civanı sev. Cihanda aşksız olmaktansa müptela olmak daha iyidir.) Müptela kelimesi bağımlı, tutkun, vurgun anlamlarını içerisinde barındırmaktadır. Müptela olma durumunda da aklın başta olmaması durumu söz konusudur. Divan şiirinde âşık, gam müptelasıdır ve bu durumdan da rahatsız değildir. Eziyet çekse de âşık, aşkı her şeye yeğlemektedir.

G. Sevgiliye Ait Unsurların Yeğlenmesi

Güli gül-zârı nidersin ruh-ı cânânı gözet

Cennet olmaz ise didâr ola didüm daha yeg (Necâtî D, 309/2)

(Gülü, gül bahçesini neylersin sevgilinin yanağını gözet, cennet olmazsa sevgilinin yüzüne erişirsin, dediler; bu daha iyidir, dedim.) Sevgilinin yüzü gül ve gül bahçesine benzetilmiş, cennet bahçeleriyle bir tutulmuştur. Âşık ise beyitte sevgilinin yüzünü, cennet bahçelerine tercih edilir bir unsur olarak görmektedir.

Dile geldükçe tîrûn gitdi cân şâdam bi-hamdi'llâh

Ki tenden gerçi cân gitdi yirine geldi andan yeg (Sehâbî D, 211/3)

(Hamdolsun, mutluyum ki (sevgilinin bakış) okları gönlüme geldikçe canım gitti. Gerçi giden canım oldu; ama yerine ondan daha üstün olan geldi.) Sevgiliden gelen bir hediye olarak görülen kirpik veya gamze okları candan dahi üstündür. Bundan dolayı âşık sevgilinin bu oklarından canı pahasına ayrılmak istemez. Çünkü can, âşığın sevgili uğrunda harcanabilecek olan tek varlığıdır. Fuzûlî'nin "yâ Rab" redifli gazelinde de bu tercihin en güzel ifadelerinden birini buluruz:

Çıkarmak etseler tenden çekip peykânın ol servin

Çıkan olsun dil-i mecrûh peykân olmasın yâ Rab (Fuzûlî D, 30/3)

(O servi boylu sevgilinin kirpik oklarını tenden çekip çıkarmak isteseler, yâ Rab o yaralı gönül çıksın da oklar çıkmasın.)

Sevgilinin candan daha üstün tutulduğu bir beyit de Behiştî'ye aittir:

Öz vücûdumdan Behiştî yeg gelür cânân bana

Kim kişiye cümle esbâb-ı cihândan cân yeg (Behiştî D, 265/5)

(Behiştî, kişiye bütün cihanın sebeplerinden can yeğ gelirken sevgili bana öz vücudumdan (canımdan) yeğ gelir.)

Güneş ruhsârını her günde bir kez görmek ol mâhun

Sipih-r-i dilde yüz bin mihr-i rahşân olmadan yegdür (Ravzî D, 218/3)

(O ay yüzlü sevgilinin güneşe benzeyen yanağını her gün bir kere görmek, gönül semasında yüz bin parlak güneş olmasından daha iyidir.) Gönül uçsuz bucaksız gökyüzü ise sevgilinin yanağı da o gökyüzünün sultanı olan güneştir. Beyitte şair, sevgilinin teşbih vasıtasıyla güneşe benzettiği yanağını yüz bin parlak güneşe yeğlemektedir.

Şeb-i fûrkatde ey Bâkî tülû'-ı mihr-i enverden

Bu gönlüm hanesin rûşen iden ol meh-likâ yigdür (Bâkî D, 186/6)

(Ey Bâkî! Ayrılık gecesinde parlak güneşin doğmasındansa benim gönül hanemi aydınlatan o ay yüzlü sevgili daha iyidir.) Beyitte âşık yalnızlık içerisinde geçirdiği gecenin güneş ile aydınlanmasını değil, sevgilinin ay yüzünü tercih etmektedir. Ayrılık acısının etkisini artırdığı vakit gecedir; fakat âşık sevgilinin hayaliyle aydınlandığı geceden bile memnundur.

Lebinden kim söz işitse bulur dil 'ömr-i câvidi

Bulnur mı bu vech-ile cihân içinde lebden yig (Muhibbî D, 1753/2)

(Gönül, dudağından söz işitse hayat veren suyu bulur. Bu sebeple cihanda sevgilinin dudağından daha üstün bir şey bulunur mu?) Beyitte sevgilinin dudağı ile âb-ı hayat arasında bir ilişki kurulmuştur. Âb-ı hayat erişilmesi imkânsız bir sudur. Bu suyu içen ölümsüzlüğü elde eder. Bu kıymette olan sevgilinin dudağı ve sözü de tıpkı âb-ı hayat gibi bir hayaldir, ona ulaşmak imkânsızdır.

"Yeğ" redifli bazı gazellerde, örnek metinlerde de görüldüğü gibi sevgilinin vasıflarının onun kıymetini ortaya koyma noktasında can, cennet, evren vb. unsurlara yeğlendiği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra bazı "yeğ" redifli gazellerde de sevgilinin vasıflarının teşbih edildiği unsurlarla karşılaştırılması ve bu vasıfların benzetilenlere üstün tutulması söz konusudur. Burada sevgilinin özellikle güzellik unsurları tarif edilirken şairler tarafından tercih etme düşüncesinden çok üstün tutma düşüncesinin benimsendiği hatta bu anlamı taşıyan beyitlerde daha kesin ifadelere yer verildiği dikkat çekmektedir. Örneğin Ahmet Paşa "yiğdir" redifli gazelinde sevgilinin güzellik unsurlarını şu şekilde bezetilen unsurlardan üstün tutmuştur:

Kamerden hey'et-i ruhsârı yigdir

Şekerden şerbet-i güftârı yigdir

(Yanağının görünüşü, kamerden daha üstündür. Sözü'nün tatlılığı, şekerden daha üstündür.)

Saçı ol nâfe-i tâtârdır kim

Dü âlemden anun bir târı yiğdir

(Sevgilinin o tatar ceylanı olan saçı ki onun bir teli iki âlemden üstündür.)

Ne vasf edem ki ol hûr-i behiştin

İremden sâye-i divârı yiğdir (Ahmet Paşa D, 37/1, 2, 3)

(O cennet hurisini nasıl tasvir edeyim ki onun duvara düşen gölgesi İrem'den üstündür.)

Adlî de "yeg" redifli gazelinde şöyle bir karşılaştırma yapmaktadır:

'Arak belürse ruyunda gül-âb-ı terden yeg

Halâveti lebünün şehd ile şekerden yeg (Adlî D, 62/1)

(Yanağında ter belirse taze gül suyundan daha üstündür. Dudağının tadı bal ile şekerden üstündür.)

Sevgilinin ağzı rengi yönüyle gül goncasından, boyu uzunluğu ve salınması ile servden, saç şekli ve rengi yönüyle reyhan ve sümbülden, yüzü yasemin yaprağından, kirpiği yaralayıcılığı ile elmastan, dudağı rengi ile yakuttan, dişi şekli ve beyazlığı ile inciden şu ifadelerle daha üstün tutulur:

Dehânun gonce-i gülden boyun serv-i revândan yig

Saçun reyhân u sümbülden yüzün berg-i semenden yig (Şâhî D, 83/1)

(Ağzın gül goncasından, boyun salınan serviden, saçın reyhan ve sümbülden, yüzün yasemin yaprağından daha üstündür.)

Müjen elmâsdan bürrân sözün dermân-ı derd-i cân

Lebün yâkûtdan nâzûk dişün dürr-i 'Adenden yig (Şâhî D, 83/2)

(Kirpiğin elmastan keskin, sözün can derdinin dermanı, dudağın nazik, dişin Aden incisinden daha üstündür.)

Benzer yüceltmeler farklı şairlerde de görülmektedir:

Lebüdür gonce-i handân-ı gül-zâr-ı cinândan yeg

Hirâmân kâmetün serv-i revân-ı bâg-ı cândan yeg (Sehâbî D, 211/1)

(Cennetin gül bahçelerinin goncalarından üstün olan, senin dudağıdır. Can bağının salınan servisinden, salınarak giden boyun üstündür.)

Gülistân-ı ser-i kûyun 'acâyib ravzadır k'anun

Zemînidür letâfetde fezâ-yı âsumândan yeg (Sehâbî D, 211/2)

(Sevgilinin semtinin gül bahçesi öyle acayip bir bahçedir ki zemini, güzellikte uçsuz bucaksız gökyüzünden daha üstündür.)

Güzel her barmagun gonçe-i zanbakdan iy gül-ruh

Musaffâ ârızun sudan hatun tâze çemenden yeg (Edirneli Nazmî D, 3534/4)

(Ey gül yanaklı güzel, senin her parmağın zambak goncasından, saf duru yanağın sudan, hattın taze çimenden daha üstündür.)

Benüm 'ömrüm saçun yeg 'anber-sârâdan anı bil

Dahı çemen zülfün iy hûb-ı Hıtâ misk-i Hotenden yeg (Edirneli Nazmî D, 3534/6)

(Ey benim ömrüm, senin saçın halis amberden daha üstündür, onu iyi bil! Ey Hıta güzeli, çimen saçın dahi Hoten miskinden daha üstündür.)

Hüsn ile başı göge irmiş iken mihr ü mehün

Yine yüz bin derece sendeki hâlet yegdür (Tâcizâde Ca'fer Çelebi D, 64/3)

(Güneş ve ayın güzellik ile başı göğe ermiş iken sendeki haller onlardan yine yüz bin derece daha üstündür.)

Yüzün gülden lebün mülden boyun serv-i çemenden yeğ

Cihân bâğında kim vardur gel insâf eyle senden yeğ (İshâk Çelebi D, 146/1)

(Yüzün gülden, dudağın şaraptan, boyun çimenliğin servisinden üstündür. Gel insaf eyle cihan bağında senden daha üstün kim vardır.)

Eşiği mala, mülke; taca tahta tercih edilen sevgilinin köyü ise Muhibbî'de Kâbe'den şu ifadelerle üstün tutulmuştur:

Geyüp ihrâmı 'âşıklar gelür her biri kurbâna

Tavâf itmek diler kûyun harîm-i muhteremden yig (Muhibbî D, 1737/3)

(Âşıklar, ihramını giyip kurbanda kapına gelir ve o muhterem mekândan (Kâbe'den) üstün olan köyünü tavaf etmek diler.)

H. Âşığın Kendisini Başkalarına Yeğlemesi

Divan şiirinin en önemli karakteri olan âşık, yukarıda tercih edilenler de dikkate alındığında, dert ve sıkıntı çeken, aşk ateşiyle yanan, gece sabahlara kadar bu ateş ile ah eden, sevgili uğrunda tek varlığı canı olan, yeri geldiğinde ayrılığı yeri geldiğinde de sabır ve sebatı tercih eden bir karakterdir. Âşık, bu sıralanan hususiyetlerden şikâyet etmek yerine bunlarla mutlu olan hatta bu hususiyetlerle beslenen bir kişiliğe sahiptir ve yeri gelince de aşkıyla gururlanmakta hatta en büyük âşığın kendi olduğunu telaffuz etmektedir. İspir, bu durumu şöyle açıklamaktadır: "Bütün şairlerin âşıklık makamında olması nedeniyle şairler arasında en iyi âşık olma mücadelesi başlamıştır. En iyi âşık aşkını şiirlerinde en iyi dile getiren âşıktır. Gerçek hayatta kişi çok iyi âşık olsa da bunu eğer şiirinde geleneğin oluşturduğu anlam unsurları içerisinde iyi bir şekilde dile getirememişse kendini iyi bir âşık olarak gösteremez. Âşıklıkla ilgili iddiası temelsiz kalır" (2018: 104). Bu bağlamda "yeğ" redifli gazellerin bazı beyitlerinde de âşık üstün tutulmakta hatta taşıdığı özelliklerden dolayı en doğru tercih olarak gösterilmektedir.

Bulınmaz bir güzel sultân-ı hüsn olmaga senden yeg

Dahı bir 'âşık olmaz şâh-ı 'aşk olmaga benden yeg (Edirneli Nazmî D, 3534/1)

(Güzelliğin sultanı olmaya senden daha üstün kimse bulunmaz. Aşkın şahı olmak için de benden daha üstün âşık olmaz.)

Begüm eksüklü bir söz diyeyin 'ayb olmasun ammâ

Güzeller hakkına kim var ola bî-çâre benden yeğ (İshâk Çelebi D, 146/3)

(Beyim, ayıp olmasın eksikli bir söz söyleyeyim; ama güzeller hakkı için ben çaresizden daha üstün kim ola?)

İshâk Çelebi aynı gazelinin son beytinde de sevenin sevmeyene üstünlüğünü şöyle dile getirir:

Güzel sevmek tatalum 'ayb imiş incinme sen İshâk

Ne denlüyse seven yeğdür mukarrer sevmeyenden yeğ (İshâk Çelebi D, 146/5)

(İshâk, tatalım ki güzel sevmek ayıp imiş sen incinme, zira şühesiz ki seven sevmeyenden üstündür.)

Seni cândan seven bî-dillerün lutf eyle kadrin bil

Bulunmaz bende-i mukbil muhibb-i bî-riyâdan yig (Bâkî D, 271/4)

(Ey sevgili, seni candan seven gönülsüzlerin lütfet, kadrini bil. Riyasız seven âşıktan daha üstün bahtlı bir kul bulunmaz.)

Görenler dîde-i eşküm didi mâ-ı inebden yig

İşiden nâle feryâdum dahı 'iyy ü tarabdan yig (Muhibbî D, 1753/1)

(Benim gözyaşlarımı görenler üzüm suyundan daha üstündür, dediler. İnleme ve feryadımı işitenler çalıp söylenen eğlencelerden daha üstündür, dediler.)

Muhibbî bir başka gazelinde de âşıklıkta Mecnun ile Ferhat'tan daha üstün olduğunu şu şekilde dile getirir:

Rumûz-ı ışkî gel sorma ne bilsün Kays-ıla Ferhâd

Bana sor eydeyin birbir bilür yok kimse benden yig (Muhibbî D, 1872/3)

(Aşkın rumuzunu Kays ile Ferhat'a sorma onlar ne bilsin. Onu bana sor ki benden iyi aşkı bilen yoktur.)

I. Hiciv, Hezl Anlamını Destekleyen Yeğ Redifli Gazeller

Tarama yaptığımız "yeğ" redifli gazeller arasından içerisinde latife veya hiciv barındıran üç farklı şaire ait dört gazel tespit edilmiştir. Bu gazeller: Hakîkî Divanı 360. gazel; İbrahim Tırsî Divanı 62. gazel, 63. gazel; Rezmî Divanı 99. gazeldir. Bu gazellerden Hakîkî Divanı 360. gazel ağır hiciv özellikleri taşırken, diğer gazellerde dokundurmaca ve latife ağır basmaktadır. Hakîkî divanında yer alan bu gazelde, kadın ile it karşılaştırılmış ve it kadından üstün tutulmuştur:

Cihânda bî-vefâ 'avratdan it yig

Edebsüz bî-hayâ 'avratdan it yig (Hakîkî D, 360/1)

(Cihanda vefasız, edepsiz, hayasız kadından it daha iyidir.)

Gözedür nân nemek hakkını seg şol

Gözetmez hod-nümâ 'avratdan iti yig (Hakîkî D, 360/2)

(O köpek tuz ekmek hakkını gözetir. Kendini övüp bu hakkı gözetmeyen kadından it daha iyidir.)

Belirtilen diğer gazellerin ise tümünde belirginleşen latife ve dokundurmaca üslubu vardır:

Rakîbi kıyma kıyma itmek için gördüğüm yerde

Didi hasret-keşi mânend-i sâtûr olmamız yeğdür (Tırsî D, 62/2)

(O hasret çeken dedi ki gördüğümüz yerde rakibi kıyma kıyma etmek için satır gibi olmamız daha iyidir.)

Şitâda Tırsîyâ itler gibi kapu dolaşmaktan

Olup bir kül kedisi evde hayrân olmamız yeğdür (Tırsî D, 63/5)

(Ey Tırsî, kış mevsiminde itler gibi kapı kapı dolaşmaktan, kül kedisi olup evde hayran olmamız daha iyidir.)

Rakîb ile o dil-dârı görince 'âşık-ı zârî

Durup sabr itmeden ol ân hemân tayy-ı mekân yegdür (Rezmî D, 99/4)

(İnleyen âşığın rakip ile o sevgiliyi görünce durup sabretmektense hemen oradan kaçması daha iyidir.)

Yukarıda dokuz farklı başlık altında irdelediğimiz "yeğ" redifli gazellere örnek olması açısından tercih anlamının baskın olarak kullanıldığı Nâbî'ye ait "olmamız yegdür" redifli gazel ile karşılaştırma ve üstünlük anlamlarının baskın olarak kullanıldığı Muhibbî'ye ait "yeg" redifli gazelin dil-içi çevirileri ile beraber verilmesi yerinde olacaktır:

Nâbî Divanı 77. Gazel

Mefâ'ilün- Mefâ'ilün- Mefâ'ilün- Mefâ'ilün

İdüb def-i keder sâgarla mesrûr olmamız yegdür

Harâbât içre lây-ı meyle ma'mûr olmamız yegdür

(Kederi def edip kadehle mutlu olmamız yeğdir. Meyhane içerisinde şarap tortusuyla mamur olmamız yeğdir.)

Kemânâsâ elinde keşmekeşde kalmadan yârun

O bed-hûdan misâl-i tîr mehcûr olmamız yegdür

(Yârin elinde yay gibi karışıklık içinde kalmaktansa o kötü huyludan ok misali ayrı

olmamız yeğdir.)

Sipihrûn hokkasından itmeyüp deryûze-i merhem

Gülâsâ ser-te-ser pür-zahm-ı nâsûr olmamız yegdür

(Bahtın hokkasından merhem dilenciliği etmeyip gül gibi baştanbaşa nasır yarası ile dolu olmamız yeğdir.)

Hilâl eyler vücûd-ı âşıkı kurb-ı visâl ey dil

O mihr-i hüsnenden mânend-i meh dûr olmamız yegdür

(Ey gönül, kavuşma yakınlığı âşığın vücudunu hilal eyler. O güzelliğin güneşinden ay gibi uzak olmamız yeğdir.)

Bahârun zir-i bâr-ı minnet-i nev-rûzı olmakdan

Harâret-dîde-i eyyâm-ı bâhûr olmamız yegdür

(Bahar mevsiminin nevrüz minnetinin yükü altında kalmaktansa eyyam-ı bahurun hararetlisi olmamız yeğdir.)

Bize saffû'n-ni'al meclisinde yer bulunmazsa

Varup ser-defter-i hicrâna mastûr olmamız yegdür

(Bize papuçluk meclisinde yer bulunmazsa ayrılık defterinin başına yazılmamız yeğdir.)

Fürûg-ı nazm ile memlû idüp dünyâyı ey Nâbî

Misâl-i mihr-i 'âlem-tâb meşhûr olmamız yegdür

(Ey Nâbî, dünyayı nazmının parıltısı ile doldurup âlemi aydınlatan güneş misali meşhur olmamız yeğdir.)

Muhibbî Divanı 1860. Gazel

Mefâ'îlün- Mefâ'îlün- Mefâ'îlün- Mefâ'îlün

Siyeh zülfün gelür cânâ bana mülk-i Arab'dan yig

Degüldür şeker-i Mısırî şehâ şol şehd-i lebden yig

(Ey sevgili, siyah saçın bana Arap ülkesinden daha üstün gelir. Ey şah, Mısır şekeri, o dudağının balından daha üstün değildir.)

Niçe yıllar taleb kıldum irişdüm şükr matlûba

Bilen hoş bilmeyen bilsün yog-ımuş hiç talebden yig

(Nice yıllar arzu ettim, şükür isteğime kavuştum. Bilmeyen bilsin ki (dünyada) istekten daha üstün bir şey yoktur.)

Güzeller sîme mâyildür n'içün 'aynuna almazsın

Degül midür yaşum sîm ü yüzüm cânâ zehebden yig

(Ey sevgili, güzeller gümüşe meyillidir, niçin beni gözüne almazsın? Benim gözyaşım gümüş yüzüm altından daha üstün değil midir?)

Gelüp gam leşkeri ister ide dil mülkni gâret

Bulınmaz def'ine çâre anun mâ-i inebden yig

(Gam askeri gelip gönül mülkünü yağmalamak ister. Onun def edilmesi için üzüm suyundan daha üstün bir şey yoktur.)

Şarâb içer diyü zâhid ider ta'nı bu uşşâka

Veli 'âlemde ger sorsan ana yok nesne hubdan yig

(Zahit, âşıklar şarap içer diye onları ayıplar. Fakat ona sorsan âlemde güzelden daha üstün bir nesne yoktur.)

Ne haddündür gelüp hâl-i siyâhın miske benzetmek

Anı bilmez misin iy dil degül bir şey' edebden yig

(Ey gönül, (sevgilinin) siyah benini miske benzetmek ne haddinedir? Bilmez misin ki edepten daha üstün bir şey yoktur.)

Muhibbî h'âb-ı gafletden sakın her gice bî-dâr ol

Dilersen iresin vasla bulunmaz sana şebden yig

(Muhibbî, gaflet uykusundan sakın her gece uyanık ol. Vuslata ermek istersen geceden daha iyi bir vakit yoktur.)

II. Sonuç

1. Divanlarda yapılan taramalar neticesinde 30 tane divanda "yeğ" redifli 51 gazel tespit edilmiştir. Bu tarama yapılırken çalışmaya, sadece "yeğ" kelimesiyle yapılan redifler değil "yeğ" kelimesini içinde barındıran bütün rediflerin bulunduğu gazeller dahil edilmiştir. Bu 51 gazelde, kullanılan redifler şu şekildedir: [-den] yeğ (yeg, yig), yeğdir (yegdür, yigdür), ola didüm daha yeg, olmamuz yegdür, olmadan yegdür, olsa yig, ola didüm daha yeg, avratdan it yig.

2. Tespit edilen bu gazellerden hareketle divan edebiyatında divan şairinin ve kendi kişiliğiyle bütünleşmiş olan divan şiiri âşığının tercihlerine ve üstün tuttuklarına yönelik çıkarımlarda bulunulmuştur. Çalışmada bu çıkarımlar, dokuz başlık altında beyitler temel alınarak yapılmıştır.

3. Yapılan değerlendirmeler neticesinde aslında okuyucunun gözünde olumsuz olarak nitelendirilebilecek olan unsurların âşık tarafından tercih edildiği tespit edilmiştir. Divan edebiyatında aşk yolculuğu, âşığın olgunlaşması yolunda her türlü sıkıntı, eza ve cefaya katlanmasını hatta bir süre sonra bunlarla mutlu olmasını gerektirmektedir. Âşığın bu yolculukta en önemli arkadaşı gam ve kederdir. Âşığın gazellerde tercih ettikleri de

bu ifadeleri desteklemektedir. Gazellerde, hüznün mutluluğa; ayrılık vuslata; ölüm yaşama; dert devaya yeğlenirken mananın da maddi olarak insanı mutlu edebilecek unsurlara (kulluğun sultanlığa; aşkın akla; yokluğun varlığa vb.) yeğlendiği tespit edilmiştir.

4. Diğer taraftan "yeğ" kelimesinin bazı beyitlerde de "en iyi" "en üstün" anlamına gelecek şekilde sevgilinin güzellik unsurlarını üstün tutmak için kullanıldığı belirlenmiştir. Bu beyitlerde sevgilinin güzellik unsurları olan boyu, saçı, dudağı, yüzü vb. unsurlarının benzetildiği unsurlardan daha üstün tutulduğu ifade edilmiş, sevgilinin eşsiz güzelliği bu üslupla perçinlenmiştir. Örneğin sevgilinin dudağı rengi ve şekli itibarıyla goncaya benzer; ama ondan daha güzeldir, saçı kokusu itibarıyla miske benzer ama ondan daha etkileyicidir. Âşığın beyitlerde bir diğer üstün tuttuğu şey ise âşıklar içerisinde kendi konumudur. O, her durumda en iyi ve en üstün âşıktır, âşıklığı ve aşkı da her şeye yeğlemektedir.

5. "Yeğ" redifinin kullanıldığı gazellerin bazılarında tercih etme durumunun latife ve hiciv üslubunu desteklemek için kullanıldığına da çalışmada ayrı bir başlık altında değinilmiştir.

Kaynaklar

Aksoyak, İ. H. *Gelibolulu Mustafa Âli Dîvânı*.

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58695,gelibolulu-mustafa-ali-divanipdf.pdf?0>
erişim tarihi: 02.11.2019.

Akyüz, K., Beken, S., Yüksel S., Cunbur, M. (1997). *Fuzûlî Divanı*. Akçağ: Ankara.

Aydemir, Y. *Behîstî Divanı*.

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56445,ramazan-behisti-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 01.11.2019.

Aydemir, Y. *Ravzî Divanı*.

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56190,ravzi-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 03.11.2019.

Aydın, E. (2012). *Orhon Yazıtları*, Kömen Yayınları: Konya.

Aydın, E. (2015). *Yenisey Yazıtları*, Kömen Yayınları: Konya.

Başpınar, F. *Beyânî [ö. 1075/1664-5] Dîvân İnceleme-Metin*.

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10598,beyani-apdf.pdf?0> erişim tarihi: 02.11.2019.

Bayak, C. *Sehâbî Dîvânı İnceleme-Metin*.

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55746,sehabi-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 02.11.2019.

Bayram, Y. *Adlî Dîvânı (Dîvân-ı Sultan Bâyezîd-i Sâni)*.

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59923,adli-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 03.11.2019.

- Bilkan, A. F. (2011). *Nâbi Divanı*. C. 1, Akçağ: Ankara.
- Boz, E. *Hakikî Dîvânı Karşılaştırmalı Metin*.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55749,hakiki-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi:
04.11.2019.
- Bozkurt, F. (2012). *Dîvânü Lugat-it-Türk*. Eğitim Yayınevi: Konya
- Caferoğlu, A. (2015). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Clauson, S. G. (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford, At The Clarendon Press.
- Çavuşoğlu, M. (1982). *Helâkî Dîvan Tenkidli Basım*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: İstanbul.
- Çavuşoğlu, M., Tanyeri, M. A. (1989). *Üsküblü İshâk Çelebi Dîvan (Tenkidli Basım)*. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi: İstanbul.
- Çıpan, M. (2003). *Fasih Divanı İnceleme-Tenkidli Metin*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: İstanbul.
- Dilçin, C. (2011). *Divan Şiiri ve Şairleri Üzerine İncelemeler*. Kabalıcı Yayınevi: İstanbul.
- Dilçin, C. (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.
- Erünsal, İ. E. *Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi Dîvân*. ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59332,taci-zade-cafer-celebi-divanipdf.pdf?0 erişim tarihi: 05. 11.2019.
- Gökâl, H. (2001). *Fasîhî Divanı (İnceleme-Metin)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gökcan, M. (2018). "Tasavvufta Kanaat Anlayışı ve Bireysel-Sosyal Etkileri". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 18 (1), 95-129.
- Gürbüz, M. (2005). *Rezmi Divanı (inceleme-metin)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.
- Harmancı, M. E. *Süheylî Ahmed bin Hemdem Kethudâ Dîvân*.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55750,suheyli-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi:
03.11.2019.
- İşinsu Durmuş, T. Canım, R. *Edirneli Şevkî Dîvânı*.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59035,sevki-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi:
02.11.2019.
- İspir, M. (2018). "Gazellerde Şairlerin Âşık Olarak Kendilerini Övmesi", *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, III/5, Nisan. 103-116.
- Kılıç, F. *Şâhî Dîvânı*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59394,sahi-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 02.11.2019.

- Kurnaz, C. (2005). “Vuslat Yolculuğu”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 5/3, Summer.
- Kurnaz, C. (2012). *Hayâlî Bey Divanının Tahlili*. Kurgan Edebiyat: Ankara.
- Küçük, S. *Bâkî Dîvânı*.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10596,bakidivanisabahattinkucukpdf.pdf?0> erişim tarihi: 03.11.2019.
- Macit, M. (2004). *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*. Kapı Yayınları: İstanbul.
- Mengi, M. (2010). Eski Edebiyatımızdaki Bazı İnsan Tipleri. *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ: Ankara.
- Mermer, A. (2004). *Kütahyalı Rahîmî ve Dîvânı*. Sahaflar Kitap Sarayı: İstanbul.
- Pala, İ. (2014). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. Kapı Yayınları: İstanbul.
- Rahimi, F. (2011). *Kavsi Divan'ının Dil İncelemesi (Giriş-Dil İncelemesi-Metin-Sözlük)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, S. (2017). *Tasavvuf Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Litera Yayıncılık: İstanbul.
- Tarıbuyurdu, G. *Kalkandelenli Mu'îdî Dîvân*.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59883,kalkandelenli-mu39idi-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 04.11.2019.
- Tarlan, A. N. (1945). *Hayâlî Bey Dîvânı*. Burhaneddin Erenler Matbaası: İstanbul.
- Tarlan, A. N. (2013). *Fuzûlî Divanı Şerhi*. Akçağ: Ankara.
- Tarlan A. N. (1992). *Ahmet Paşa Divanı*. Akçağ: Ankara.
- Tulum, M., Tanyeri, M. A. (1977). *Nev'î Divan (Tenkidli Basım)*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: İstanbul.
- Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Kabalıcı Yayıncılık: İstanbul.
- Üst, S. *Edirneli Nazmî Dîvânı*.
<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57766,edirneli-nazmi-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 02.11.2019.
- Üstüner, K. (2014). *Tasavvuf ve Klasik Türk Şiirimiz*. Akçağ: Ankara.
- Yavuz, K., Yavuz, O. (2016). *Muhibbî Dîvânı*. C. 1, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: İstanbul
- Yeniterzi, E. (2005). “Divan Şiirinde Gazel Redifli Gazeller”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. Sayı 18/Güz.

Yılmaz, K. *İbrahim Tırsî ve Divanı İnceleme-Tenkidli Metin*.

<https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55911,ibrahim-tirsi-ve-divanipdf.pdf?0> erişim tarihi: 05.11.2019.

Yılmaz, O. (2015). *Necâtî Bey Dîvânı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını: Ankara.

Zülfe, Ö. (2004). *Yakînî [ö. 1568]: Dîvân Tenkitli Metin-Tetkik-Dizin*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

<https://sozluk.gov.tr> erişim tarihi: 31.12. 2019.